



Kansen benutten

De betekenis van de buitenschoolse
opvang voor kind, ouder en samenleving

Meer weten? www.kinderopvangraad.nl

Inhoud

1) Visie bso met betekenisvolle ervaringen	7
2) Doelen en voorwaarden	10
3) Hoge kwaliteit – de eerste voorwaarde	14
4) Samenwerking – de tweede voorwaarde	20
5) Voor alle kinderen – de derde voorwaarde	25
6) Aanbevelingen.....	29

Samenvatting

Het potentieel van de buitenschoolse opvang (bso) voor kind, ouder en samenleving is groot. De bso is een plek waar kinderen na schooltijd (of tussen schooltijden door) tot ontplooiing komen. Kinderen van verschillende achtergronden en leeftijden spelen er samen. Er kan van alles worden gedaan; zo kan bijvoorbeeld gitaar of toneel gespeeld worden, gekookt, gesport, geschilderd, getimmerd, gedanst, buiten gespeeld of een fikkie worden gestookt. Kinderen kunnen aan begeleide activiteiten deelnemen, maar kunnen ook tafeltennissen met vrienden, chillen, een spelletje doen of een boek lezen. Kinderen denken actief mee over de programmering. De buitenschoolse opvang is kortom een vrijetijdsomgeving waar ruimte is voor ontspanning, experiment, ontmoeting en ontwikkeling.

Op de bso draait het niet alleen om leuke activiteiten, het draait bovenal om het creëren van een *betekenisvolle omgeving* in een vrijetijdscontext. Een aanbod dat *beredeneerd en doordacht* is. De bso is geen verlengstuk van de school maar is daar juist een aanvulling op doordat kinderen op de bso laagdrempelig hun interesses kunnen ontdekken en met elkaar om leren gaan. Zo'n plek gun je ieder kind!

De bso dient daarmee drie doelen die even belangrijk zijn en met elkaar samenhangen, namelijk:

- de bso vergroot de ontwikkelingskansen van kinderen,
- de bso maakt de (arbeids-)participatie van ouders mogelijk,
- de bso versterkt de sociale cohesie.

De bso kan deze potentie alleen ten volle waarmaken als aan een drietal voorwaarden is voldaan. Dit advies van de Kinderopvangraad beschrijft die voorwaarden en laat zien wat er op dat vlak nodig is om die betekenisvolle plek voor alle kinderen te zijn.

- 1) **De kwaliteit (van het aanbod) moet hoog zijn.** Kinderen voelen zich in Nederland over het algemeen goed op de bso, maar om de potentiële kansen die er in de bso liggen ten volle te benutten, is er werk aan de winkel. Het activiteitenaanbod dient goed doordacht te zijn om kinderen een brede waaier aan betekenisvolle ervaringen te bieden. Het huidige kwaliteitskader (de Wet kinderopvang, geformuleerd voor kinderen van 0-13 jaar) sluit onvoldoende aan bij deze visie. Het begeleiden van kinderen tussen de vier en dertien jaar in de context van vrije tijd vergt echt iets anders dan de begeleiding van kinderen jonger dan vier jaar. Het is een ander vak. Daarom is een passend kwaliteitskader, uitgewerkt in een curriculum, voor de bso

nodig, gericht op de behoeften en interesses van kinderen en de mogelijkheden en expertises van de professionals.

- 2) Het vormgeven van die betekenisvolle plek voor kinderen vereist in ieder geval **stevige samenwerking tussen onderwijs en bso**. Dat betreft praktische zaken als afstemming van elkaars tijden én (bovenal) inhoudelijke afstemming over een inhoudelijke doorgaande lijn (van school naar bso en van bso naar school). Helaas werkt het overheidsbeleid momenteel segmenterend; visie en lef zijn nodig om de schotten tussen onderwijs en kinderopvang weg te nemen.
- 3) **De bso moet toegankelijk zijn voor alle kinderen**: dat komt ten goede aan het kind, de ouder en de samenleving. Die brede toegankelijkheid, die er nu nog niet is, maakt het mogelijk dat kinderen ongeacht hun thuisbasis samen de vruchten plukken van een betekenisvol aanbod. Dat draagt niet alleen bij aan hun individuele ontwikkeling nu, maar ook aan die van de samenleving van morgen. Bovendien maakt dat ook dat ouders die (nog) niet werken, stappen kunnen zetten in hun arbeids- of maatschappelijke participatie.

Om aan deze voorwaarden te voldoen moeten concrete stappen gezet worden. Daartoe doet de Kinderopvangraad een zestal aanbevelingen, **waarbij 'erken de brede meerwaarde van de bso' de belangrijkste is**. Vanuit die erkenning dienen een kwaliteitskader en een curriculum opgesteld te worden die uitgaan van het specifieke karakter van de bso. Daarnaast worden aanbevelingen uitgewerkt die ingaan op het versterken van de kwaliteit, het investeren in de professional, het faciliteren van de samenwerking met school en andere partners en op de toegankelijkheid van kinderopvang.

Over dit advies

Voor u ligt het derde advies van de Kinderopvangraad. De Kinderopvangraad is in april 2024 opgericht en is een onafhankelijk, breed samengesteld, adviesorgaan met wortels in de praktijk, de wetenschap en het beleid. De Kinderopvangraad richt zich op erkenning, herkenning en borging van de waarde van kinderopvang voor álle kinderen van nul tot dertien jaar – kwalitatief hoogstaande en toegankelijke kinderopvang. De samenstelling van de Kinderopvangraad is te vinden op www.kinderopvangraad.nl.

In dit advies formuleert de Raad een visie op de buitenschoolse opvang (bso), onderbouwt de meerwaarde van de bso voor de ontwikkeling van kinderen, voor hun ouders en daarmee voor de samenleving. Het advies vervolgt met noodzakelijke voorwaarden en eindigt met aanbevelingen. De Kinderopvangraad heeft eerst een conceptadvies opgesteld en dat vervolgens besproken met experts uit de praktijk, zoals pedagogisch professionals, pedagogen, pedagogisch coaches, managers en ouders. In de bijlage zijn de namen van deze experts te vinden. Veel dank aan al deze meedenkers; hun input heeft het advies enorm verrijkt. In het advies leest u ook hoe belangrijk de betrokkenheid van kinderen is, die voltrekt zich vooral op het niveau van de bso-locatie.

Dit advies is een kans voor de Tweede Kamer en het nieuwe kabinet om waardevolle stappen te zetten in de ontwikkeling van kinderen én de participatie van hun ouders. Zeker nu door de stelselherziening de verwachte vraag naar bso flink zal stijgen, de arbeidsmarkttekorten in Nederland groot zijn en het laten opgroeien van kinderen tot veerkrachtige breed ontwikkelde kinderen belangrijker dan ooit is. Dit advies bouwt voort op het eerste advies van de Kinderopvangraad [*Kinderopvang. een springplank naar een betere toekomst*](#) van september 2024.



1) Visie – bso met betekenisvolle ervaringen

Een betekenisvolle plek voor alle kinderen, dat kan en moet de bso zijn. De buitenschoolse opvang is een uniek pedagogisch domein in de vrije tijd van kinderen, waar ontwikkeling plaatsvindt die nergens anders zo vanzelfsprekend mogelijk is. Dit hoofdstuk omschrijft hoe zo'n plek er uit kan zien en onderbouwt de noodzaak ervan. Dit hoofdstuk geeft tevens een schets van het huidige gebruik van de bso.

Ziet u het voor zich?

Een plek waar kinderen na schooltijd (of tussen schooltijden door) tot verdere ontplooiing komen en hun eigen ruimte vinden. Een plek met een divers aanbod aan activiteiten. Er kan bijvoorbeeld gitaar of toneel gespeeld worden, gekookt, gesport, geschilderd, getimmerd, gedanst, buiten gespeeld of een fikkie worden gestookt. Kinderen kunnen aan deze begeleide activiteiten deelnemen, maar kunnen ook tafeltennissen met vrienden, chillen, een spelletje doen of een boek lezen. Kinderen denken actief mee over de programmering. De professionals zorgen – met hun expertise, kennis en ervaring – voor een *beredeneerd en doordacht aanbod*, zij zien wat kinderen van verschillende leeftijden nodig hebben, waar hun interesses liggen en welk aanbod daarbij past.

De bso, kortom, als een gecreëerde vrijetijdsomgeving waar ruimte is voor ontspanning, experiment, ontmoeting en groei. Een omgeving waar álle kinderen zich veilig, vertrouwd en gezien voelen, zichzelf mogen zijn, anderen ontmoeten en zich in de volle breedte kunnen ontwikkelen. Zo leren ze zichzelf en de wereld beter kennen, oefenen met vriendschap en conflicten, met empathie, met samen spelen en samen leven. Op de bso draait het niet alleen om leuke activiteiten, het draait bovenal om *betekenisvolle ervaringen* in een vrije tijdscontext. Juist in deze context kunnen kinderen, passend bij hun leeftijd, op een andere manier dan op school en thuis groeien en gaandeweg meer zelfstandigheid krijgen.

De bso is geen verlengstuk van de school, maar een aanvulling daarop. Een plek waar kinderen hun interesses ontdekken, waar hun talenten tot uitdrukking komen én waar kinderen graag naar toe gaan. De bso draagt bij aan burgerschapsvorming, aan sociale en emotionele vaardigheden en aan weerbaarheid in een complexe samenleving. Een divers samengesteld team van pedagogisch onderlegde experts met specifieke expertises zorgt voor dit beredeneerde en doordachte aanbod, staat voor de kinderen klaar, staat in verbinding met het primair onderwijs en werkt vanuit een eigen professionele identiteit. Zo'n plek gun je ieder kind!

Waarom zo'n plek?

De wereld waarin kinderen opgroeien verandert snel. De politieke, technologische en klimatologische ontwikkelingen buitelen over elkaar heen, de toekomst is ongewis. Maatschappelijke spanningen nemen toe, de wereld lijkt chaotisch en kan dreigend overkomen. Kinderen moeten daar in het hier en nu mee leren omgaan en hebben daar vaardigheden, veerkracht en wendbaarheid voor nodig. Ook voor de toekomst die op hen wacht. Deze ontwikkelingen bieden ook kansen, bijvoorbeeld om het gevoel van verbondenheid, gezamenlijk plezier en de sociale cohesie te versterken. En het leren omgaan met verschillen en meerdere perspectieven dragen bij aan tolerantie, gelijkwaardigheid en inclusie. Dat gaat niet vanzelf. Het blijkt nogal uit te maken waar je wieg staat.

De kansenongelijkheid groeit en een flink aantal kinderen groeit op in armoede (115.000 kinderen in 2023¹). De druk op de jeugdzorg neemt toe, de wachtlijsten worden langer. In een tijd waarin kinderen steeds minder buitenspelen, steeds jonger te maken krijgen met sociale media, kampen met online groepsdynamieken, pestgedrag, prestatiedruk en soms ook verleidingen richting grensoverschrijdend gedrag of criminaliteit, biedt de bso een veilige setting om deze thema's te bespreken, te oefenen en te begeleiden. Het lerarentekort beïnvloedt het primair onderwijs en er is veel capaciteit en aandacht nodig voor de basisvaardigheden van kinderen in rekenen en taal². Gezinnen staan onder druk, ouders voelen zich alleen staan in de opvoeding en ervaren dat de maatschappelijke ondersteuning tekortschiet.³ Er zijn tekorten op de arbeidsmarkt, waardoor meer ouders aan het werk zouden moeten of ouders meer uren zouden willen of moeten maken. Maar ouders gaan alleen met een gerust hart aan het werk, als hun kinderen graag naar de bso gaan en ouders ervan overtuigd zijn dat bso van toegevoegde waarde is voor hun kind. In een recente peiling geven ouders aan dat zij betaalbare, toegankelijke en kwalitatief goede kinderopvang als maatschappelijke voorziening willen.⁴

Kortom zo'n betekenisvolle plek als de bso is hard nodig om de ontwikkeling van kinderen te verbreden met nieuwe ervaringen, hun ouders te ontzorgen, het mogelijk te maken dat zij werken en om de sociale cohesie in Nederland te versterken. Daar komt bij dat de vraag naar bso tot 2031 naar verwachting met zo'n 25% zal toenemen (in aantal kinderen en/of in aantal dagdelen) door de aangekondigde stelselwijzing, waarbij de kinderopvang – en dus ook de bso – bijna gratis wordt voor werkende ouders, ongeacht hun inkomen. Dit vergroot zowel de maatschappelijke verantwoordelijkheid als de urgentie om na te denken over de inhoud en kwaliteit van de bso. Hoe kunnen we in Nederland de potentie van de bso vergroten? En onder welke voorwaarden? Dat onderzoeken we in dit advies.

De bso nu

Meer dan twintig jaar geleden, in 2005, werd in Nederland de Wet kinderopvang geïntroduceerd: werkende ouders kregen recht op een tegemoetkoming in de kosten van de kinderopvang, de kinderopvangtoeslag. In de afgelopen twintig jaar is er veel gebeurd. Anno 2025 staat er een volwassen sector, met een omzet van circa 8 miljard met ruim 132.000 medewerkers⁵. De pedagogisch professionals begeleiden bijna een miljoen kinderen⁶, waarvan de meesten in deeltijd gebruik maken van kinderopvang. Kinderopvang is ingeburgerd geraakt en is een belangrijk onderdeel geworden van de arbeid- en zorginfrastructuur rond jonge gezinnen. Impliciet gaat het, als er over kinderopvang gesproken wordt, vooral over de dagopvang van nul- tot vierjarigen. Veel minder aandacht krijgt de opvang van kinderen in de leeftijdsklasse vier tot dertien jaar, oftewel de bso. Dat is best vreemd; zeker als je bedenkt dat het aantal kinderen dat gebruik maakt van bso groter is dan het aantal kinderen in de dagopvang.

In 2024 gaan zo'n 485.000 kinderen naar de buitenschoolse opvang. Dat is meer dan het aantal kinderen dat gebruik maakt van de dagopvang (426.000)⁷. De leeftijdsrange van de bso is groter (vier tot dertien jaar) dan in de dagopvang (nul tot vier jaar); dat is een belangrijke reden waarom het procentuele gebruik van de bso aanzienlijk lager is dan het gebruik van de dagopvang. In 2023 maakt 62% van alle kinderen tussen nul en vier jaar gebruik van de dagopvang (waar het bereik onder peuters het hoogste is), tegenover 34% van de buitenschoolse opvang. Twee derde van de bso-kinderen gaat ook naar de vakantieopvang, een vijfde gaat ook naar opvang voor de schooldag start.⁸ De deelname van kinderen aan de bso varieert met hun leeftijd: jonge kinderen gaan vaker naar de bso dan oudere kinderen.⁹ Behalve naar leeftijd, varieert het gebruik ook naar het inkomensniveau van ouders: hoe hoger het inkomen hoe hoger de deelname aan formele kinderopvang.¹⁰ Circa 66% van de schoolkinderen gaat dus niet naar de bso. Deels omdat de bso niet voor ieder kind toegankelijk is (de bso is nu alleen toegankelijk voor kinderen van werkende ouders), deels om andere redenen. De bso is daarmee minder sterk geworteld in de arbeid- en zorginfrastructuur van ouders dan de dagopvang, wat niet terecht is, want het potentieel van de bso is groot.

2) Doelen en voorwaarden

De bso, als betekenisvolle plek, dient drie doelen. Deze doelen zijn alle drie even belangrijk en hangen samen: het vergroten van de ontwikkelingskansen van kinderen; het stimuleren van de arbeidsparticipatie van ouders; het versterken van sociale cohesie. De bso kan deze doelen alleen ten volle waarmaken als aan een drietal voorwaarden is voldaan: de bso is van hoge kwaliteit, de bso en het onderwijs werken samen en de bso is toegankelijk voor álle kinderen.

Drie doelen

De bso zou een veel belangrijker onderdeel kunnen zijn van de sociale infrastructuur rond kinderen en ouders dan nu het geval is. Buitenschoolse opvang biedt kinderen immers ontwikkelingskansen, maakt dat ouders (meer) kunnen werken en/of anderszins maatschappelijk participeren, en versterkt de sociale cohesie van de samenleving. Een goed ingericht stelsel voor de bso dient dus drie doelen, *die alle drie even belangrijk zijn* en met elkaar samenhangen.

1) Doel: Het vergroten van de ontwikkelingskansen van kinderen

De bso kan bijdragen aan het vergroten van de kansen van kinderen door hen een breed aanbod te bieden. Het onderwijs wordt geacht zich, binnen de kerndoelen, steeds meer te richten op de basisvaardigheden taal en rekenen. Andere vaardigheden zijn echter ook van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen (creatief, sportief, technologisch, sociaal, organisatorisch etc.). Kinderen hebben deze competenties nodig voor nu en voor later en de bso draagt daaraan bij met een activiteitenaanbod op onder meer het terrein van sport en spel, cultuur, muziek en techniek. Die brede vorming rendeedt op de langere termijn¹¹ en is van belang voor toekomstige kansen van kinderen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en in het sociale leven.

Buitenschoolse opvang kan ook bijdragen aan het versterken van de kansengelijkheid. Van oudsher vervullen scholen een belangrijke functie om sociale verschillen te compenseren. Scholen worden in dit verband wel de 'grote gelijkmaker' genoemd. Het lijkt er echter op dat bestaande verschillen eerder toenemen.¹² Een belangrijke ontwikkeling in dit verband is de groei van het schaduwonderwijs en van deelname aan extra-curriculaire activiteiten. Niet alle ouders kunnen dit voor hun kinderen organiseren. Dergelijk informeel onderwijs is een belangrijke factor in de toenemende kansengelijkheid¹³, die steeds meer lijkt af te hangen van inkomen. De bso, zeker in het

nieuwe stelsel, doorbreekt de relatie van inkomen met extra-curriculaire activiteiten, vooral áls de bso toegankelijk zou worden voor alle kinderen. Dan is het immers mogelijk dat alle kinderen kunnen deelnemen aan deze extra-curriculaire activiteiten, daar waar dat nu toch vooral is weggelegd voor kinderen met ouders die dit kunnen betalen.

Een sterke pedagogische basis is voordadig voor een goede start en een goede toekomst van kinderen. Hoe sterker de pedagogische basis, hoe beter kinderen en jongeren om kunnen gaan met de uitdagingen en vragen die bij opgroeien horen, lezen we in de samenwerkingsgids van de VNG, BMK, PO-Raad, VO-raad, MBO Raad, Jeugdzorg Nederland, Sociaal Werk Nederland en ONSwv ¹⁴. De pedagogische basis doelt op het geheel aan mensen, relaties en voorzieningen die bijdragen aan een veilige, stimulerende omgeving waarin kinderen gezond en kansrijk kunnen opgroeien. Samen versterken zij het opvoedkundig klimaat in wijken en buurten. De bso als inclusieve voorziening vormt, samen met school en andere (maatschappelijke) partners, een belangrijke pijler in die sterke pedagogische basis voor alle kinderen van vier tot dertien jaar. Daarnaast wordt de reikwijdte van de Jeugdwet verbreed door gemeenten stevige lokale teams in te laten richten met als doel kinderen ‘zo normaal mogelijk’ op te laten groeien. De bso is ook zo’n ‘normale’ omgeving om kinderen in op te laten groeien, die beter benut kan worden.

2) Doel: Het stimuleren van de arbeidsparticipatie van ouders

Het tweede doel is dat kinderopvang een belangrijk onderdeel van de moderne arbeid- en zorginfrastructuur is en ervoor zorgt dat ouders betaalde arbeid en zorg kunnen combineren en dus (meer uren) kunnen werken. Schooltijden zijn korter dan arbeidstijden; voor een voltijdse werkdag moeten er nog enkele uren worden overbrugd, vooral aan het einde van de schooldag en tijdens vakanties. De bso verzorgt die brugfunctie en maakt het mogelijk dat ouders actief blijven op de arbeidsmarkt. Buitenschoolse opvang is belangrijk om ouders te ontlasten en een optimale (en noodzakelijke¹⁵) arbeidsmarktparticipatie te faciliteren. Onderzoek laat zien dat formele kinderopvang voor praktisch opgeleide vrouwen niet altijd voor de hand ligt, maar ook zij vinden steeds vaker dat een moeder van jonge kinderen kan werken en dat kinderopvang dan een optie is.¹⁶ Het nieuwe financieringsstelsel zal de cultuurverandering bij ouders verder versterken omdat de kosten van kinderopvang niet alleen (voor veel ouders) omlaaggaan, maar ook veel transparanter en voorspelbaarder worden. Ongetwijfeld heeft dit een stimulerend effect op de participatie van ouders, zowel de arbeidsparticipatie (het aantal werkenden als ook het aantal werkuren) als op

de maatschappelijke participatie van ouders, ook voor ouders die (nog) niet werken.

3) **Doel: Het versterken van sociale cohesie**

Buitenschoolse opvang draagt, als derde doel, bij aan de sociale cohesie in de samenleving, doordat kinderen elkaar ontmoeten en gelijkwaardig met elkaar interacteren in een veilige en stimulerende omgeving, waarin zij hun interesses ontdekken en ontwikkelen. Unicef¹⁷ laat zien dat een deel van de Nederlandse 15-jarigen het lastig vindt om een situatie te zien vanuit het perspectief van een ander. Nederland scoort hiermee in vergelijking met andere landen laag. Samen opgroeien op een uitdagende, betekenisvolle en inclusieve plek, zoals de bso, kan dat vermogen versterken. De bso vormt dus tevens een goede basis voor burgerschapsvorming. Burgerschapsvorming wordt in het primair onderwijs omschreven als 'een proces waarbij leerlingen worden voorbereid op hun rol als actieve en verantwoordelijke burgers. Dit omvat het ontwikkelen van kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn om deel te nemen en bij te dragen aan de maatschappij. Het gaat niet alleen om het leren van de rechten en plichten van burgers, maar ook om het bevorderen van sociale cohesie en het stimuleren van kritisch denken'. Onderwijs en bso kunnen hier samen, ieder op geheel eigen wijze vanwege de verschillende contexten, aan bijdragen.

Drie voorwaarden

De bso kan deze betekenisvolle plek alleen bieden en deze potentie ten volle waarmaken als aan een drietal voorwaarden is voldaan.

1. De bso is van **hoge kwaliteit** en wordt geboden in een rijke omgeving die uitdaagt tot ontwikkeling, binnen de context van vrije tijd. Kwaliteit is altijd een basisvoorwaarde. Alleen bso van hoge kwaliteit ontzorgt ouders, biedt kinderen voldoende ontwikkelingspotentieel en draagt bij aan een meer inclusieve samenleving. Dit vergt ook samenwerking met andere expertises, zoals sport, cultuur en techniek.
2. **De bso en het onderwijs werken samen.** Deze voorwaarde is belangrijk om werkende ouders maximaal te faciliteren. Zonder een naadloos sluitend systeem zijn ouders aangewezen op informele opvang en/of aangepaste arbeidsuren. Maar het is vooral de optimale ontwikkeling van kinderen die een nauwe inhoudelijke en complementaire samenwerking tussen onderwijs en bso vereist. Beide werken namelijk met dezelfde kinderen. Samenwerking tussen school en bso is essentieel voor de vormgeving van een hoogwaardig en passend aanbod aan kinderen binnen de vrijetijdscontext. School en bso vullen elkaar aan en versterken elkaar.

3. Goede bso is van belang voor kinderen, ouders en de samenleving. Om daadwerkelijk een betekenisvolle rol te kunnen spelen in de ontwikkeling van het kind, in het versterken van de kansengelijkheid en in het streven naar maatschappelijke integratie, is het belangrijk dat de **bso toegankelijk is voor alle kinderen**, ongeacht de arbeidsmarktpositie en/of inkomenspositie van de ouders. Alleen dan kan de bso bijdragen aan de ontwikkeling van alle kinderen.

In de volgende hoofdstukken werken we deze voorwaarden verder uit: waarom zijn ze van belang, hoe staat het er nu voor en wat er is verder nodig om de, in hoofdstuk één omschreven visie te realiseren en daadwerkelijk die betekenisvolle plek voor kinderen te kunnen zijn?



3) Hoge kwaliteit – de eerste voorwaarde

Om die betekenisvolle plek te zijn, moet de kwaliteit van de bso en van het bso-aanbod hoog zijn. Alleen dan kan de bso zorgen voor een aanbod van doordacht en beredeneerde betekenisvolle ervaringen voor kinderen in een vrijetijdscontext. Om de professionals hierbij te ondersteunen heeft de bso een eigen kwaliteitskader nodig, met aandacht voor het brede aanbod en de behoeften van jonge en oudere kinderen. Dit kwaliteitskader dient het aanbod van de bso ook te plaatsten in het brede veld van activiteiten buiten schooltijd.

Waarom hoge kwaliteit?

Alleen bso van hoge kwaliteit biedt kinderen voldoende ontwikkelingspotentieel, ontzorgt ouders en draagt bij aan een meer inclusieve samenleving. Dit vergt ook samenwerking met andere expertises, zoals sport, cultuur en techniek. Het bso-aanbod volgt voor kinderen op een (lange) gestructureerde schooldag met verplichte vakken en relatief weinig keuzevrijheid. Na schooltijd willen kinderen meer autonomie, ontspanning en vrije tijd en ruimte voor zelfontplooiing. Deze aspecten komen slechts matig terug in het huidige kwaliteitskader¹⁸.

Momenteel is het kwaliteitskader namelijk afgeleid van het kader voor de 0-4-jarigen, terwijl de bso een wezenlijk ander karakter heeft. In het huidige kwaliteitskader wordt veel waarde gehecht aan relatief kleine groepen en groepsstabiliteit, terwijl schoolgaande kinderen vaak meer keuzevrijheid willen (zoals bijvoorbeeld fruit eten in een andere basisgroep). Of er zijn regels rondom toezicht, waardoor de keuzevrijheid beperkt wordt en bijvoorbeeld een klein groepje kinderen niet buiten kan spelen. Het huidige kwaliteitskader voorziet niet helemaal in de behoeften van kinderen in de basisschoolleeftijd.

In 2011 is het Pedagogisch Kader 4-13¹⁹ verschenen met als doel om professionals in de praktijk meer houvast te geven bij het ontwikkelen en bijstellen van hun aanbod. Dit is een waardevol boek vol theorie, suggesties en praktijkvoorbeelden, waarin het unieke karakter van de bso naar voren komt, maar het is geen kwaliteitskader zoals de Kinderopvangraad dat voor zich ziet. Bovendien is er geen afgeleide van dit pedagogisch kader in de wet- en regelgeving opgenomen. Hoewel de ontwikkelingsfunctie wel wordt genoemd in de Wet kinderopvang, is niet geheel duidelijk waar dit naar verwijst in de buitenschoolse opvang. Is de buitenschoolse opvang voornamelijk gericht op vrije tijd of

zou het ook een context moeten zijn waar kinderen hun interesses en vaardigheden kunnen ontwikkelen?

Meer in het algemeen kent het kwaliteitsbegrip binnen de kinderopvang (inclusief de bso) meerdere dimensies die onderling samenhangen.

- De structurele kwaliteit bestaat onder meer uit eisen m.b.t. de groepsgrootte, de beroepskracht-kindratio (bkr) en de groepsstabiliteit; eisen die grotendeels in wet- en regelgeving zijn vastgelegd.
- Voor het welzijn en de ontwikkeling van kinderen is vooral de proceskwaliteit van belang. Het gaat daarbij om de kwaliteit van de dagelijkse sociale interacties van kinderen met pedagogisch professionals, met andere kinderen en met de materiële omgeving. Kinderen willen zich gezien en gehoord voelen. Zowel de emotionele als de educatieve kwaliteit van de interacties zijn belangrijk voor het welbevinden, de betrokkenheid en het gedrag van kinderen²⁰. De rol van de pedagogisch professional is hierin bepalend²¹.
- Als kinderen zich veilig en geborgd voelen, komt de curriculumkwaliteit om de hoek kijken. Het gaat hier om een inhoudelijk aanbod van spel en activiteiten gericht op de brede (fysieke, cognitieve, creatieve en sociaal-emotionele) ontwikkeling van kinderen, met een balans tussen groeps- en individuele activiteiten. Ook de inrichting van de ruimte, zowel binnen als buiten, en de aanwezige (speel)materialen zijn van belang, zodat verschillende soorten spel en activiteiten aangeboden kunnen worden, waarin gevarieerd kan worden op basis van de leeftijd en behoeften van kinderen. Voor de oudere kinderen kan toegewerkt worden naar 'pedagogische vrijplaatsen', plekken waar jongeren zichzelf kunnen ontwikkelen.²²

De huidige kwaliteit in de bso

De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) meet jaarlijks de kwaliteit van de kinderopvang. De laatste meting²³ stelt dat de emotionele kwaliteit van de bso sinds 2017 stabiel hoog is (bijna 6 op een 7 puntschaal). Gemiddeld genomen betekent dit dat kinderen zich prettig en veilig voelen, wat een belangrijke voorwaarde is voor hun brede ontwikkeling. Hoewel de emotionele kwaliteit op groepsniveau in orde lijkt te zijn, betekent dit niet dat alle kinderen zich fijn voelen. In de bso blijkt na onderzoek een grotere variatie in welbevinden dan in de dagopvang. De uitschieters naar boven laten zien wat de potentie van de bso is.

De educatieve kwaliteit, gericht op de brede ontwikkeling van kinderen, behoeft meer aandacht. Het activiteitenaanbod dat de bso biedt aan kinderen is niet altijd gevarieerd

en gericht op hun brede (fysieke, cognitieve, creatieve en sociaal emotionele) ontwikkeling²⁴. Het huidige aanbod, blijkt uit het onderzoek, is te weinig frequent en onvoldoende gevarieerd waardoor het niet altijd aansluit bij de interesses van kinderen in de verschillende leeftijdsgroepen, vooral niet bij de interesses van oudere kinderen. Met als gevolg dat kinderen zich vervelen, een lage betrokkenheid laten zien en de kans op onwenselijk gedrag stijgt. Ook de ruimte en inrichting kunnen beter afgestemd worden op de behoeftes van kinderen, zoals meer afgescheiden speelhoeken voor verschillende soorten spel (bouwen met Kapla of een chill-plek om stripboeken te lezen).

Uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat professionals het niet altijd makkelijk vinden om de interacties tussen kinderen op positieve wijze te bevorderen. Het belang van en oog voor de groepscohesie en pro-sociaal gedrag en dus het actief stimuleren van participatie en samenspel verdienen aandacht, juist omdat dit voor het welbevinden van kinderen cruciaal is²⁵. Kinderen denken graag mee over het aanbod op de bso; daarin moeten ze wel worden begeleid.

Dat hoge kwaliteit niet altijd gerealiseerd kan worden, is mede een gevolg van de wijze waarop het stelsel is ingericht, vooral als naschoolse voorziening, weinig gebaseerd op de ontwikkelpotentie van de bso en daarbij op het belang van de brede kwaliteit. Zo is het in de praktijk nu vaak zo dat een bso kinderen ophaalt van meerdere scholen, elk met verschillende schooltijden, zodat het zomaar kan dat het ene kind om 14.30 uur komt, het tweede om 15.30 en het eerste om 17.00 uur weer opgehaald wordt. De (soms kleine) omvang van de groep – in combinatie met de verschillende leeftijden van de kinderen – kan het lastig maken voor de professionals om een inhoudelijk sterk aanbod, dat alle kinderen aanspreekt, neer te zetten. Onderzoek laat inderdaad zien dat een combinatie van grotere groepen en minder variatie in leeftijd samengaan met een hogere interactiekwaliteit én een uitgebreider activiteitenaanbod.²⁶

Wat is er nodig?

Het huidige kwaliteitskader volstaat niet voor de bso. Het begeleiden van kinderen tussen de vier en dertien jaar in de context van vrije tijd vergt echt iets anders dan de begeleiding van kinderen jonger dan vier jaar. Het is een ander vak. Er is een kwaliteitskader, uitgewerkt in een curriculum, voor de bso nodig, gericht op de (ontwikkel)behoeften en interesses van kinderen in het hier en nu en de mogelijkheden en expertises van de professionals. Een kader dat werkt vanuit de 'agency' van kinderen (sociale daadkracht²⁷), hun rol versterkt en gericht is op de waardevolle ervaringen die kinderen op mogen doen. Het vergt vaardigheden van de professional om de kinderen te betrekken en te enthousiasmeren. Een kader dat helder maakt welke professionele

begeleiding past bij de ontwikkeling van kinderen van vier tot dertien jaar en welke experts en expertises daarbij nodig zijn.

Een kader dat tevens voortbouwt op de acht rechten van kinderen in de bso (of ze actualiseert) uit het *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*²⁸:

- 1) een tweede thuis met gezelligheid, vrolijke sfeer en persoonlijke aandacht;
- 2) spelen naar eigen keuze;
- 3) privacy en autonomie: kinderen kunnen alleen en zelfstandig zijn;
- 4) participatie: kinderen hebben inspraak en verantwoordelijkheid;
- 5) aansluitend aanbod op leeftijd, sekse en interesses;
- 6) normen en waarden: gelegenheid tot meningsvorming en discussie;
- 7) leefgemeenschap: diversiteit meemaken en verbondenheid met ouders en buurt;
- 8) samenwerking met de ouders.

Deze rechten geven meer duiding aan het unieke karakter van de bso, in relatie tot de dagopvang. Twee voorbeelden illustreren de noodzaak van een eigen kwaliteitskader. Het eerste voorbeeld betreft regels rond groepen. Waar jonge kinderen gebaat zijn bij vaste groepen is dit voor oudere kinderen wellicht anders. Als de groep losser of groter is, is de kans groter dat kinderen leeftijdsgenoten of kinderen met vergelijkbare interesses treffen (wat kinderen belangrijk vinden)²⁹ en kan er beter gedifferentieerd worden in het aanbod. Hoe kan er ingespeeld worden op wat kinderen, in de verschillende leeftijdsgroepen, nodig hebben? Waar zit hun keuzevrijheid? Mogen ze bijvoorbeeld ook eten in de ander basisgroep waar hun vriendjes zitten (waar de regelgeving dat nu niet altijd toestaat)? Hoe zorg je voor een goede balans tussen groepsactiviteiten en individuele activiteiten? En wat betekent dat voor de inrichting van de locatie? Op dergelijke vragen moet een nieuw kader antwoord geven. Ook wet- en regelgeving zouden met het oog op deze visie op de bso tegen het licht gehouden kunnen worden.

Een tweede voorbeeld betreft het activiteitenaanbod. In onze visie op de bso staat een uitdagend, betekenisvol en beredeneerd activiteitenaanbod op de bso centraal. Zo'n aanbod maakt dat de bso ook andere soorten professionals aan wil trekken, zoals medewerkers met een sport- of kunst- en cultuurachtergrond, die een belangrijke inhoudelijke bijdrage kunnen leveren aan het ontwikkelen en uitvoeren van een variëteit aan activiteiten. Kinderen willen graag professionele begeleiding, zoals een sportcoach of iemand die goed kan tekenen, om bestaande kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen of iets nieuws te leren³⁰. Een divers team is daarvoor nodig. Een team van professionals, met verschillende opleidings- of ervaringsachtergronden, met een stevige

pedagogische basis, zodat er kruisbestuiving tussen de pedagogische en vakinhoudelijke kwaliteiten van professionals kan ontstaan. Die diversiteit zou een plek moeten krijgen in het kwaliteitskader van de bso. Daarnaast is aandacht voor de kwaliteit van het werk in de bso van belang. Daarbij denken we aan arbeidscontracten met voldoende uren en aan een kwalitatief goede invulling van het werken in de bso met opleidingsmogelijkheden, voldoende taakuren en coaching.

Tot slot

Onze visie op de bso, zoals geformuleerd in het eerste hoofdstuk van dit advies, draait om het bieden van betekenisvolle ervaringen voor kinderen in een vrije tijdscontext. Uit het voorgaande kunnen we afleiden dat kinderen zich over het algemeen goed voelen op de bso, maar er liggen vooral kansen in het bieden van een breed aanbod, in die brede waaier aan betekenisvolle ervaringen. Wat in onderzoekstermen ook wel de educatieve kwaliteit genoemd wordt. Educatief: niet omdat de bso een verlengde van de school is, maar juist omdat de bso kan bijdragen aan de ontwikkeling van andere competenties van kinderen. Een kwaliteitskader en een curriculum specifiek gericht op de bso zijn noodzakelijk om alle kinderen die betekenisvolle ervaringen te kunnen bieden. We zien een kader als de uitwerking van het 'wat en waarom' en een curriculum van het 'hoe'.

Wat voor aanbod willen ouders en kinderen?

Onderzoek van Kantar uit 2021 geeft antwoord op de vraag hoe een aantrekkelijke bso er uit ziet³¹. Een aantrekkelijke bso is een bso met een gevarieerd activiteitenaanbod en een mate van zelfstandigheid die aansluit op de ontwikkeling en leeftijd van kinderen, waar kinderen vrij zijn in het gebruik maken ervan en met een goede begeleiding door pedagogisch professionals. Het gaat dan om een gevarieerd activiteitenaanbod dat rekening houdt met verschillende leeftijden/interesses:

- groepsindeling van kinderen naar leeftijd, idealiter met aparte tiener bso;
- leeftijdgenoten/vriendjes/vriendinnetjes op de bso;
- oudere kinderen meer zelfstandigheid en eigen regie geven;
- keuzevrijheid in deelname aan activiteiten;
- rituelen voor overstap van een leeftijdsgroep naar volgende leeftijdsgroep;
- kinderen inbreng geven in activiteiten;
- pedagogisch medewerkers met oog voor behoeften van kinderen;
- pedagogisch medewerkers die de mogelijkheid hebben invulling te geven aan hun rol;
- meer mannelijke pedagogisch medewerkers: rolmodel en bieden van meer uitdaging (vooral aan jongens);
- locatie met goede buitenspeelmogelijkheden: veel bewegen, weinig beeldscherm.

Ouders hebben vooral praktische verlangens: bijvoorbeeld een zekere flexibiliteit in het kunnen wisselen of ruilen van dagen, ook in vakantieperiodes en het daadwerkelijk gebruik kunnen maken van ruiltegoed. Daarnaast wordt het als belangrijk ervaren dat de communicatie tussen ouders en bso tijdig en soepel verloopt.

Ander onderzoek³² laat zien dat er verschillen zijn tussen jonge en oudere kinderen. Zo noemen jonge kinderen vooral knutselen, sporten, en spelletjes doen, als favoriete activiteiten, terwijl oudere kinderen ook vaker koken als activiteit noemen. Er zijn ook verschillen in interesses tussen jongens en meisjes. Zo vinden meisjes koken en knutselen het leukst, terwijl jongens vaker sporten en wetenschap en techniek als favoriet noemen. Hier liggen kansen om kinderen kennis te laten maken met een breder palet aan activiteiten en daarbij de interesses van kinderen te wekken.

Het onderzoek *Chillen, skaten, gamen*³³ geeft een zelfde soort resultaten. De betrokkenen (kinderen, ouders, pedagogisch medewerkers en wetenschappers) vinden dezelfde kwaliteitsaspecten van de bso belangrijk: een uitdagend aanbod van activiteiten en materialen; veel keuzevrijheid voor kinderen: wat ze willen doen, met wie en wanneer; ruimte en inrichting die geschikt zijn voor kinderen van alle leeftijden; pedagogisch medewerkers die kinderen van verschillende leeftijden kunnen begeleiden en stimuleren; een goede samenwerking met partners in de omgeving, zoals basisscholen en sportverenigingen.

4) Samenwerking – de tweede voorwaarde

Samenwerking tussen onderwijs en bso is noodzakelijk. Dat betreft niet alleen praktische zaken als afstemming van elkaars tijden, maar vooral inhoudelijke afstemming tussen onderwijs en bso en een inhoudelijke doorgaande lijn. De samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang groeit, maar het overheidsbeleid werkt segmenterend. Het vraagt visie en lef om de schotten tussen onderwijs en kinderopvang weg te nemen.

Waarom complementaire samenwerking?

Bso en onderwijs werken samen. Deze voorwaarde is belangrijk om werkende ouders maximaal te faciliteren. Zonder een naadloos sluitend systeem zijn ouders aangewezen op informele opvang en/of aangepaste arbeidsuren. Maar het is vooral de optimale ontwikkeling van kinderen die een nauwe inhoudelijke en complementaire samenwerking tussen onderwijs en bso vereist. Beide werken namelijk met dezelfde kinderen. Samenwerking tussen school en bso (alle bso's waar hun kinderen na schooltijd verblijven) is essentieel voor de vormgeving van een hoogwaardig en passend aanbod aan kinderen binnen deze vrijetijdscontext. School en bso vullen elkaar aan en versterken elkaar. Dat betekent niet dat de bso altijd in of om het schoolgebouw georganiseerd hoeft te worden, die keuze hangt onder meer af van praktische mogelijkheden, maar ook van de inhoudelijke visie en de leeftijd van de kinderen. Voor oudere kinderen zijn thema-bso's als een sport-bso op een andere locatie dan school bijvoorbeeld interessant. In welke vorm ook, er is altijd samenwerking tussen onderwijs en bso nodig.

Ten aanzien van onderwijs en kinderopvang kent Nederland een zogeheten 'split system': het ministerie van SZW gaat over kinderopvang, het ministerie van OCW over onderwijs. Deze tweedeling is ontstaan vanuit de (inmiddels achterhaalde) gedachtegang dat kinderopvang vooral een arbeidsmarktinstrument is, terwijl onderwijs vooral gericht is op educatie van kinderen. De scheiding tussen onderwijs en kinderopvang is nog verdiept door de specifieke wet- en regelgeving. Zo is de kinderopvang in 2005 opgezet als een private markt, waarin werkende ouders een inkomensafhankelijke toeslag ontvangen. Daar staat het systeem van het primair onderwijs tegenover. Dit betreft vooral een publieke, gratis voorziening, waaraan ouders alleen een vrijwillige bijdrage betalen. Voor kinderen vanaf vijf jaar geldt een leerplicht. De stelselwijziging in de kinderopvang, voorzien voor 2029, zal naar alle waarschijnlijkheid het verschil tussen onderwijs en kinderopvang enigszins verkleinen omdat alle werkende ouders vanaf 2029 4% van de

kosten dragen (tot aan de maximum uurprijs en het mogelijke deel daarboven) en de overheid 96%. Desalniettemin blijft de aansluiting tussen bso en onderwijs op tal van terreinen aandacht vragen, denk aan zaken als btw, personeelscontracten, cao's en pensioenen. Ondertussen zien we voorzichtig al wat meer integratie opkomen binnen dat 'split system', denk bijvoorbeeld aan de peuter-kleuter-groep, waarin de pedagogisch professional en de leerkracht samen voor een groep van peuters en kleuters verantwoordelijk zijn.

De stand van zaken rondom de samenwerking

Sinds 2007, naar aanleiding van de motie Van Aartsen-Bos, zijn scholen medeverantwoordelijk voor de buitenschoolse opvang ('voor leerlingen zorgdragen voor de organisatie van kinderopvang, indien een of meer ouders hierom verzoeken'³⁴). De meeste scholen hebben daarbij gekozen voor het zogenaamde makelaarsmodel, in die zin dat ouders via de school doorverwezen worden naar een bso-aanbieder waarmee de school samenwerkt. Een optimale samenwerking tussen bso en onderwijs zorgt er onder meer voor dat de opvangtijden en schooltijden naadloos op elkaar aansluiten. De bso begint als de schooldag ophoudt (of voor de lesdag start) en is ook beschikbaar op lesvrije dagen en in vakanties. De organisatie van de schooltijd is de laatste jaren overigens sterk gewijzigd³⁵, waarbij er steeds vaker met een continuooster gewerkt wordt en er dus meer tijd overblijft in de middag voor een ander, aanvullend aanbod. Dat bso en school flexibeler om kunnen gaan met roostering, kan helpen om meer integraal naar de dag van kinderen te kijken.

De samenwerking gaat over meer dan praktische zaken. In de praktijk werken scholen en kinderopvang inhoudelijk steeds intensiever samen, soms in de vorm van een kindcentrum. Die samenwerking richt zich op kinderen van nul tot dertien jaar, dus ook op de bso. Onderzoek uit 2019³⁶ laat zien dat de samenwerking tussen basisscholen en kinderopvang verstevigt en groeit; recent onderzoek van AEF³⁷ bevestigt dit beeld. AEF ziet dat bijna 9 op de 10 basisscholen een samenwerking met één of meerdere kinderopvangorganisaties heeft. 75% van de kinderopvangorganisaties werkt vaak samen met scholen. Bij een klein deel (8-11%) opereren school en kinderopvang onder de vlag van één organisatie. De samenwerking kan daarbij op het ene vlak intensiever zijn dan op het andere vlak. Ten opzichte van het onderzoek uit 2019 ziet AEF op verschillende vlakken een voorzichtige groei richting intensievere samenwerking. Ook gegevens uit de LKK-monitor laten dit zien. De afstemming over praktische zaken en het organiseren van gezamenlijke activiteiten is toegenomen in de afgelopen jaren. Dit geldt echter niet voor het afstemmen over een doorgaande ontwikkellijn of gezamenlijk pedagogisch beleid³⁸.

De ideeën over (de conceptualisering van) deze samenwerking zijn echter op sommige locaties al vergevorderd, getuigen recente publicaties³⁹.

De tussenschoolse opvang (tso ofwel de overblijf) is volgens de Wet kinderopvang nadrukkelijk geen buitenschoolse opvang. Scholen zijn verantwoordelijk voor de organisatie van de tussenschoolse opvang, waar veel minder kwaliteitsregels gelden dan voor de bso. Als kinderopvangorganisaties deze taak van scholen overnemen zijn ze veelal genoodzaakt dat met vrijwilligers te organiseren, die door het korte tijdsbestek, hoewel liefdevol, niet anders kunnen dan kinderen snel boterhammen laten eten, buiten laten spelen en zelf brandjes blussen. Een gemiste kans. Kinderen zouden ook hier baat hebben bij een aanbod met meer rust; een aanbod door professionele begeleiders dat past bij de behoeftes van kinderen.

Wat is er nodig?

Er kan zoveel meer. Een intensieve praktische en inhoudelijke samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang kán, mits gebaseerd op een inhoudelijke visie op de ontwikkeling van kinderen, sterk bijdragen aan een optimale ontwikkeling van kinderen van nul tot dertien jaar en hen die betekenisvolle activiteiten bieden. Samenwerking biedt meer rust en regelmaat in het dagritme⁴⁰. Kinderen hebben baat bij doorlopende ontwikkelingslijnen. Daarmee doelen we onder meer op het vergemakkelijken van overgangen voor kinderen, overgangen tussen de dagopvang en groep 1 of de overgang van schooltijd naar de bso en vice versa. Overgangen kunnen barrières vormen en kinderen op achterstand zetten. Als de bso-professional weet dat er overdag op school iets naars is gebeurd, dan kan hij/zij het kind in de bso beter begeleiden. Of als een leerkracht hoort dat een kind in de bso wel sociale contacten aan kan gaan waar dat op school niet lukt, dan kan hij/zij daarover het gesprek met het kind aangaan. Door een goede inhoudelijke én personele samenwerking, in welke organisatorische vorm dan ook, kunnen school en kinderopvang die doorgaande lijn vormgeven. De expertises van onderwijs en kinderopvang vullen elkaar aan.⁴¹

Die gezamenlijkheid uit zich bijvoorbeeld in een visie op de ontwikkeling van kinderen, in gezamenlijke huisvesting of in personeelsbeleid. Gelijkwaardigheid tussen onderwijs en kinderopvang is daarin van groot belang. De meerwaarde van de samenwerking wordt inmiddels in de praktijk breed erkend en er zijn veel voorbeelden van intensieve samenwerking. Maar de praktijk is weerbarstig. Vooral op centraal beleidsniveau wordt bij het oplossen van concrete problemen niet sector-overstijgend gedacht, zie onder meer de gescheiden voorzieningen als het programma School & Omgeving en de bso, waar we het over dezelfde doelen en kinderen in dezelfde leeftijd hebben, maar dan in

aparte, van elkaar gescheiden voorzieningen. Of zie het Herstelplan funderend onderwijs⁴² waar kinderopvang, op de voorschoolse educatie na, inhoudelijk niet in voorkomt. Denk ook aan het lerarentekort en het tekort aan pedagogisch professionals, die sectoraal aangepakt worden, daar waar samenwerking een deel van de oplossing is. Voor een optimale doorgaande lijn tussen onderwijs en bso is het waardevol wanneer pedagogisch professionals zowel in de bso als in het primair onderwijs werkzaam kunnen zijn of leerkrachten soms ook in de bso werken. Combinatiefuncties kunnen daarin voorzien.⁴³ Kinderen zien dan vaste gezichten gedurende de dag, deze professionals kennen de kinderen en weten wat ze nodig hebben; leerkrachten worden ontzorgd en pedagogisch professionals krijgen gemakkelijker een contract met meer contracturen (alleen bso-uren maken geen volwaardig contract) en een breder carrièreperspectief.

De samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs hangt vaak op de passie en de betrokkenheid van individuen. Dat is mooi, maar een bredere borging van die samenwerking is essentieel. In recent onderzoek naar modellen van samenwerking (en pedagogische innovatie in die samenwerking) worden aanbevelingen gedaan, die vooral gericht zijn op het erkennen van elkaars expertise en op het doorgronden en verbinden van de culturen in de verschillende sectoren.⁴⁴ Knelpunten die de samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang belemmeren zijn al jaren bekend, net als de oplossingen. De Taskforce samenwerking onderwijs en kinderopvang, opgericht door de Rijksoverheid, stelde in 2017 een aantal adviezen op om de samenwerking te verbeteren en te vergemakkelijken.⁴⁵ Deze adviezen zijn jaren na dato nog steeds relevant. Een lange termijnvisie en vooral sector-overstijgend denken van politici en ministeries zijn daarbij cruciaal. Wellicht kan daarbij ook eens gekeken worden naar de suggestie van Het Platform de Toekomst van Arbeid (2020) om minder formele onderwijsuren en meer uren bso in te zetten.⁴⁶

Huisvesting

De verwachte groei van de bso vraagt natuurlijk ook voldoende en passende huisvesting, al dan niet gelieerd aan het onderwijs. De realisatie van gezamenlijke huisvesting van kinderopvang en onderwijs verloopt niet vanzelf. Alleen een handreiking voor de praktijk⁴⁷ is niet voldoende. De praktijk kent nog steeds knelpunten, met name t.a.v. de gelijkwaardigheid tussen onderwijs en kinderopvang. Knelpunten kunnen zich voordoen als de kinderopvangorganisatie een locatie huurt van een onderwijsorganisatie en daar moet vertrekken als de ruimte voor onderwijs nodig is. Ook het zogenaamde Didam-arrest (dat gemeenten verplicht het kinderopvangdeel als onderdeel van een nieuw schoolgebouw aan te besteden) kan samenwerking moeilijker maken. Dit alles heeft

deels te maken met het ontbreken van een visie op de positionering van de bso als gelijkwaardig aan het onderwijs. We zien hier ook een taak voor gemeenten weggelegd; een taak om kinderopvangorganisaties te faciliteren in de stijging van de vraag die op hen afkomt.

Tot slot

Het vormgeven van die betekenisvolle plek voor kinderen vereist samenwerking tussen onderwijs en bso. Als de visie op de bso, zoals verwoord in hoofdstuk één van dit advies, door partijen wordt omarmd en als de toegevoegde waarde erkend wordt, dan verloopt de samenwerking gemakkelijker; deze is dan immers gebaseerd op een gedeelde visie. De samenwerking intensiveert overigens ook nu al, maar het overheidsbeleid werkt segmenterend. Het vraagt visie en lef om de schotten tussen onderwijs en kinderopvang weg te nemen en de samenwerking te faciliteren. De Wet kinderopvang zal het tevens mogelijk moeten maken bso-tijd en onderwijstijd flexibel in te zetten (dus bso ook tussen de schooltijden door te mogen organiseren), zodat de schooldag daadwerkelijk anders georganiseerd kan worden met een mix van onderwijs- en bso-tijd.

5) Voor alle kinderen – de derde voorwaarde

De bso moet toegankelijk zijn voor alle kinderen: dat komt ten goede aan het kind, de ouders en de samenleving. Die brede toegankelijkheid maakt het mogelijk om tot een passend aanbod te komen voor álle kinderen dat bijdraagt aan hun ontwikkeling: de plek met betekenisvolle ervaringen.

Waarom brede toegankelijkheid?

Bso is meer dan een dienst aan werkende ouders; bso is ook waardevol voor kinderen en voor de samenleving. Om daadwerkelijk een rol te kunnen spelen in de ontwikkeling van het kind, in het bieden van kansen en het streven naar maatschappelijke integratie, is het belangrijk dat de bso toegankelijk is voor álle kinderen, ongeacht de arbeidsmarktpositie en/of inkomenspositie van de ouders. Alleen zo kan de bso bijdragen aan gelijke kansen. Het is tevens een manier om kinderen in beeld te houden, te zien of ze zich goed voelen en ze niet op straat te laten zwerven, waardoor ze in extreme gevallen prooi zijn voor criminele organisaties. Wellicht zou er in de toekomst aan gedacht kunnen worden om de bso toegankelijk te maken voor kinderen tot veertien jaar, zodat de overgang naar de middelbare school versoepeld wordt en jongeren met dit nieuwe leven, de nieuwe normen en het huiswerk, geholpen kunnen worden. De brede toegankelijkheid maakt tevens dat ouders die nu nog niet werken, stappen in de richting van maatschappelijke of arbeidsparticipatie kunnen zetten.

Al in 2013 stelde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) dat onderwijs en kinderopvang een kwalitatieve slag moeten doormaken om de werknemers van de toekomst op te leiden. Er is sprake van een groeiend besef dat kinderen andere competenties nodig hebben voor de samenleving van de toekomst⁴⁸. Waar onderwijs geacht wordt zich meer te richten op de basisvaardigheden, kan de buitenschoolse opvang juist aandacht besteden aan de ontwikkeling van die andere competenties.⁴⁹ In 2021 zette de Sociaal Economische Raad (SER) al het onderzoek op een rij en bevestigde de positieve effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen (ook voor schoolgaande kinderen) in het advies *Een kansrijke start voor alle kinderen, naar inclusieve en toegankelijke voorzieningen voor kinderen van 0-13 jaar*⁵⁰. De SER, waar werkgevers, werknemers en kroonleden in zijn vertegenwoordigd, wijst unaniem op de positieve effecten van deze brede ontwikkeling op onder meer de sociaalemotionele ontwikkeling en schoolprestaties van kinderen. En dat is van belang voor hun toekomst. Deze positieve effecten kunnen worden gerealiseerd als de bso activiteiten aanbiedt op

het gebied van brede ontwikkeling die variëren van sport, muzikale en kunstzinnige vorming tot vaardigheden zoals samenwerken en creativiteit.⁵¹ Recent onderzoek⁵² bevestigt opnieuw de waarde van een naschools aanbod voor de sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen.

Een voorbeeld laat de potentie van de bso zien. Gemeenten en scholen kregen van de Rijksoverheid middelen om te werken aan de achterstanden die kinderen in de tijd van het Corona-virus hebben opgelopen (NPO-middelen). De gemeente Den Haag zette deze middelen onder meer in voor pilots voor bso voor alle kinderen. De pilot liet duidelijk zien dat deze inzet kansen biedt voor de ontwikkeling van kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte, vooral op het gebied van zelfvertrouwen, sociale vaardigheden en talenten. De meerwaarde van intensieve samenwerking tussen onderwijs, kinderopvang en wijkpartners kwam in de pilot tevens duidelijk naar voren.⁵³

De stand van zaken rondom de toegankelijkheid

In het eerste advies heeft de Kinderopvangraad onderbouwd dat kinderopvang toegankelijk zou moeten (en zou kúnnen) zijn voor alle kinderen, ongeacht de arbeidsmarktpositie van de ouders. De huidige praktijk is anders. De bso is nu nog alleen beschikbaar voor kinderen van werkende ouders. Daarnaast is er het programma School & Omgeving dat zich richt op de 5% scholen met de meest kwetsbare leerlingen, met een geheel eigen financieel en juridisch kader. Andere kinderen gaan weer naar vrijetijdsorganisaties⁵⁴. Die diversiteit kan passend zijn bij de behoeften van kinderen, maar werkt ook segregierend. Een visie op de vraag hoe al het aanbod – bso, School & Omgeving en vrijetijdsvoorzieningen – zich tot elkaar zou moeten verhouden, ontbreekt. De Kinderopvangraad pleit voor een kwalitatief vergelijkbaar aanbod aan álle kinderen buiten schooltijd, waar ze elkaar kunnen ontmoeten en hun interesses kunnen volgen door het brede aanbod dat ze krijgen. Inclusieve voorzieningen met een minder segregierend karakter dragen bij aan kansengelijkheid van kinderen en aan de sociale cohesie in Nederland. Het loslaten van de arbeidseis in de Wet kinderopvang zorgt ervoor dat alle kinderen naar de bso kunnen, dat één aanbod na schooltijd dichterbij komt én dat onderwijs en bso-aanbod ook over de dag heen kunnen worden geboden. De bso kan dan een sociale functie in de wijk innemen en voorkomen dat kinderen van werkende ouders een rijker aanbod aan spel- en vrijetijdsactiviteiten krijgen dan kinderen van niet-werkende ouders. Het loslaten van de arbeidseis maakt de uitvoering van het nieuwe financieringsstelsel voor de kinderopvang ook stukken eenvoudiger en maakt dat meer ouders kunnen gaan werken of maatschappelijk participeren.

Daarnaast zien we dat lang niet alle kinderen die van de bso gebruik kúnnen maken dat ook daadwerkelijk doen. Naarmate de kinderen ouder worden, gaat zelfs een groter deel niet naar de bso. Kantar⁵⁵ beschrijft belemmerende en bevorderende factoren voor het gebruik van de bso. Als belemmerende factoren geven ouders onder meer aan dat er weinig keuzemogelijkheden zijn voor het gebruik van bso, dat er geen leeftijdgenootjes, vriendjes of vriendinnetje op de bso zijn, dat er een gering aanbod aan activiteiten is en dat ze last hebben van negatieve beelden over bso in de sociale omgeving.

Bevorderende factoren zijn onder meer dat de bso ouders continuïteit, veiligheid, ontzorging en gemak biedt om te kunnen werken, net als vertrouwde door een locatie dichtbij of in de school. Een bso met een goede reputatie heeft aantrekkingskracht op ouders en kinderen; kinderen doen er sociale vaardigheden op en de bso draagt bij aan hun sociaal-emotionele ontwikkeling; kinderen hebben er andere activiteiten dan thuis, spelen meer buiten, hebben minder schermtijd. Aldus dit onderzoek. Een deel van deze voor ouders belemmerende factoren kan worden weggenomen als de potentie van de bso beter benut wordt en een inhoudelijk sterker en interessanter aanbod gerealiseerd kan worden voor álle kinderen.

Wat is er nodig?

Wat is er nodig om de bso zo'n betekenisvolle plek voor kinderen te laten zijn? Het antwoord op deze vraag is helder: het toegankelijk maken van de bso voor alle kinderen en het zorgen voor een aanbod dat aansluit bij wensen en behoeftes van kinderen. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een top tien van beschermende factoren voor de positieve ontwikkeling van jeugd opgesteld⁵⁶, te weten: sociale binding, kansen voor betrokkenheid, prosociale normen, erkenning en waardering voor positief gedrag, steun van belangrijke volwassenen in de omgeving, constructieve tijdsbesteding, competenties (sociale, emotionele en gedragsmatige vaardigheden) en cognitieve vaardigheden, schoolmotivatie en een positieve identiteit. De bso kan hieraan bijdragen. De kosten van het toegankelijk maken van de bso voor alle kinderen worden door SEO (2025)⁵⁷ geraamd op 148 tot 207 miljoen per jaar; wanneer de toegang wordt beperkt tot twee dagdelen per week komen die kosten op 122 tot 171 miljoen. OCW heeft 200 miljoen (vanaf 2029) voor School en Omgeving gereserveerd. Dat geld is zowel voor het primair als het voortgezet onderwijs bedoeld. Samenvoegen van een deel van deze gelden maakt het loslaten van de arbeidseis dus mogelijk. Ook inhoudelijk is samenvoegen te prefereren. Het gaat immers om dezelfde opdracht, namelijk het stimuleren van de brede ontwikkeling van kinderen in de schoolgaande leeftijd.

Tot slot

Ziet u het voor zich? Die vraag stelden we in hoofdstuk één van dit advies. Ziet u de betekenis die de bso kan hebben voor alle kinderen? De Kinderopvangraad wel. De voorwaarden die we in dit advies schetsten zijn betaalbaar, uitvoerbaar en haalbaar. Daar zijn wel concrete stappen voor nodig, die in het volgende hoofdstuk in aanbevelingen zijn verwerkt.

6) Aanbevelingen

Aanbeveling 1 Erkennen van de visie

Aanbeveling 2 Formuleren kwaliteitskader en curriculum

Aanbeveling 3 Versterken kwaliteit

Aanbeveling 4 Investeren in de professional

Aanbeveling 5 Faciliteren van de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs

Aanbeveling 6 Toegankelijk maken voor alle kinderen

De potentie van de bso is groot, voor de ontwikkelingskansen van kinderen, voor de (arbeids)participatie van ouders en voor de sociale cohesie in de samenleving. Naar verwachting gaan er straks meer kinderen naar de bso en/of ze gaan meer uren per week (25% vraagtoename tot 2031⁵⁸). De urgentie om de potentie van de bso te realiseren is groot. Maar er is wel werk aan de winkel! Daartoe doen we zes aanbevelingen, **waarbij de eerste, 'erken de brede meerwaarde van de bso' de belangrijkste is.**

Aanbeveling 1 Erkennen van de visie

Een brede erkenning van de meerwaarde van de bso, zoals verwoord in de visie in hoofdstuk 1, is een noodzakelijke eerste allesomvattende stap. Erkenning door de Rijksoverheid, die de visie de basis voor beleid maakt; erkenning door de sector kinderopvang, die de visie overal in de praktijk brengt; erkenning door de wetenschap, die de uitwerking van de visie meeneemt in wetenschappelijk onderzoek; erkenning door het onderwijs als basis voor de samenwerking en tot slot erkenning door gemeenten, die de bso laten bijdragen aan kansengelijkheid. Pas als alle betrokkenen deze visie erkennen, kunnen er stappen in de goede richting gezet worden.

Aanbeveling 2 Formuleren kwaliteitskader en curriculum

Het is noodzakelijk om te komen tot een kwaliteitskader voor de bso dat de door de Kinderopvangraad geformuleerde visie naar de praktijk vertaalt; een kader dat past bij de ontwikkeling van kinderen in de leeftijdsklasse van vier tot dertien jaar in de huidige tijd en met een blik op de toekomst. Een kader dat de unieke plek van de bso erkent, namelijk geen uitvloeisel van de dagopvang en geen verlengde schooldag, maar wel aansluitend en aanvullend op het onderwijs. Een kader dat vanuit de behoeftes van kinderen, ouders en professionals redeneert. Van daaruit kan en moet worden gewerkt

aan het verder versterken van de kwaliteit van de bso, middels een curriculum voor de bso, aanvullend op dat van het onderwijs, met erkenning van het specifieke karakter van de bso. Een curriculum is voor de Kinderopvangraad nadrukkelijk géén lijst met leerdoelen, maar richt zich op het doordacht en beredeneerd aanbieden van betekenisvolle ervaringen. De Rijksoverheid zou de wetenschap opdracht moeten geven tot het ontwikkelen van een kwaliteitskader en een curriculum voor de bso in nauwe samenwerking met de sector kinderopvang. En met de kinderen zelf uiteraard!

Aanbeveling 3 Versterken kwaliteit

De kwaliteit van de bso kan en moet nu al worden versterkt, zeker als de vraag stijgt en de kwaliteit daardoor mogelijk onder druk komt te staan. Om de bso die betekenisvolle plek voor kinderen te laten zijn, is het bieden van een breed activiteitenaanbod, dat aansluit bij de interesses en leeftijden van de kinderen, noodzakelijk. Betrek de kinderen zelf daarbij én de pedagogisch professionals en experts van onder meer sport en cultuur. De kinderopvangorganisaties en hun partners zijn hier aan zet. Steun van de Rijksoverheid in de vorm van een innovatie-infrastructuur voor de kinderopvang is daarbij noodzakelijk. Zie hiervoor het tweede advies van de Kinderopvangraad *Naar een innovatie-infrastructuur voor de kinderopvang*⁵⁹.

Aanbeveling 4 Investeren in de professional

De pedagogisch professionals zijn cruciaal in de bso, zij vormen de kern. Investeer in de pedagogisch professional in de bso met opleidingen, met andere expertises, met ondersteuning, met arbeidscontracten met voldoende uren en met meer taakuren om het (beredeneerde) aanbod aan kinderen goed voor te bereiden. En geef hen de professionele ruimte om hun expertise toe te passen, passend bij de specifieke kwaliteitskaders van de bso. Zet ook in op de verdere versterking van de interprofessionele samenwerking tussen professionals van bso, onderwijs en andere partners. De initiële opleidingen zouden de visie, het kwaliteitskader en het curriculum in de opleidingen moeten verwerken. Dat geldt ook voor de opleidingen die kinderopvangorganisaties zelf verzorgen. Een innovatie-infrastructuur (zie de derde aanbeveling) kan hieraan bijdragen. Kinderopvangorganisaties en cao-partijen zijn aan zet waar het de taakuren en interne opleidingen betreft.

Aanbeveling 5 Faciliteren van de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs

Onderwijs en bso zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden, zowel praktisch als inhoudelijk. Daar zit een enorme meerwaarde in die veel beter kan worden benut. Als de meerwaarde van de bso erkend, breed omarmd en zichtbaarder wordt in de dagelijkse praktijk, zal de samenwerking een impuls krijgen. Die samenwerking kan beter gefaciliteerd worden door schotten weg te nemen. Ook gezien de verwachte personeelstekorten is verdere samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang onontkoombaar. Wij roepen de ministeries van SZW én OCW op de waarde van die samenwerking te erkennen, uit te dragen en te faciliteren. Dat betekent dat bso ook door OCW als meer dan 'opvang' wordt gezien. Oplossingen voor concrete problemen binnen het huidige stelsel zijn al eerder geformuleerd in het rapport van de Taskforce⁶⁰. Het advies om wettelijke ruimte te creëren voor een 'ontwikkel- en leercentrum' neemt de Kinderopvangraad graag over. De urgentie is groter dan ooit.

Gelijkwaardigheid in de samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs is noodzakelijk, die gelijkwaardigheid moet dan ook terugkomen in de huisvestingspositie van de kinderopvang. Kinderopvang wordt immers meer en meer een publieke voorziening als de overheid 96% van de kosten vergoedt. De vraag naar de bso zal tot 2031 naar verwachting met 25% stijgen en in die vraag zal met voldoende en betaalbare locaties voorzien moeten worden. De Kinderopvangraad roept gemeenten op zich hiervoor in te zetten.

Aanbeveling 6 Toegankelijk maken voor alle kinderen

De bso zou toegankelijk moeten zijn voor alle kinderen. Die brede toegankelijkheid creëert ook mogelijkheden om onderwijstijd en bso-tijd over de dag af te wisselen en zo veel meer in te spelen op de ontwikkelingsbehoeftes van kinderen. Het maakt ook een integraal aanbod na schooltijd mogelijk, waarmee de schotten tussen bso, het programma School & Omgeving en vrijetijdsvoorzieningen kunnen vervallen. Ook de tussenschoolse opvang kan daar in meegaan. Hier is de Rijksoverheid (OCW en SZW) aan zet. Laat de arbeidseis in de Wet kinderopvang vervallen. De kosten daarvan zijn te overzien⁶¹, de baten zijn groot.



Bijlage

Deze experts hebben meegedacht over het advies in een conceptfase.

- Ashley Artz, gro-up
- Rick Dekker, Blossie
- Claudia Doesburg, Groot Rotterdam
- Josette Hoex, (tot voor kort) NJi
- Betsie Kersten, KIEM
- Metten Knüppe, BOinK
- Bernadette Lakeman, Les Petits
- Vanessa Meerhoff, TintelTuin
- Nicky Merten, ROC Midden Nederland
- Angelique Mikes FNV-lid, werkzaam bij bso in Lansingerland
- Elsien Smit, Collectief Kindontwikkeling
- Amber Visser, 2samen

Noten

¹ 3,6% ofwel 115.200 van de 3,2 miljoen minderjarige kinderen leven in armoede. Cijfers over 2023 (van 4% in 2022 naar 3,6%, zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/armoede-en-schulden?theme=3>). Zie handreiking & toolkit voor omgaan met armoede in de kinderopvang: <https://www.divosa.nl/publicaties/omgaan-met-armoede-de-kinderopvang>

² Zie onder meer: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/2025/04/16/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2025>

³ Staat van het Gezin, <https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/2025/05/Staat-van-het-gezin-2025.pdf>

⁴ Afkomstig uit de Stem van ouders: <https://stemvanouders.nl/>

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/11/25/verzamelbrief-kinderopvang>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2025/09/16/xv-sociale-zaken-en-werkgelegenheid-rijksbegroting-2026>. Gaat om 912.000 kinderen met kinderopvangtoeslag (KOT). Onder meer peuters die zonder KOT naar de voorschoolse educatie of de peuteropvang gaan zijn hier niet in meegenomen. Totaal gaat het om ongeveer 1 miljoen kinderen.

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2025/09/16/xv-sociale-zaken-en-werkgelegenheid-rijksbegroting-2026>: betreft realisatie 2024.

⁸ *Ervaringen met kinderopvang*, 2024, Ipos I&O: https://www.kennisplatformwerkeninkomen.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2024/09/25/ervaringen-met-kinderopvang---juli-2024/WSZWKINDERm424_factsheet_meting+4_def.pdf

⁹ Gebruik naar leeftijd t.o.v. het totaal aantal kinderen in die leeftijd: 4 jarigen 54% (een combinatie van dagopvang, bso en gastouderopvang), 5 jarigen 35% (bso en een klein deel gastouderopvang), 6 jarigen 33%, 7 jarigen 31%, 8 jarigen 28%, 9 jarigen 24%, 10 jarigen 19%, 11 jarigen 13%, 12 jarigen 6% , 13 jarigen 1%. Bron CBS, 2015, uit Kennisdossier kinderopvang van Berenschot: https://www.berenschot.nl/media/rmvfutsv/kennisdossier-kinderopvang_editie-2022_interactief.pdf Kinderen in de leeftijd van 4-6 jaar zijn de grootste groep in de bso (in 2023 230.800 unieke kinderen), die van 7-9 jaar komen daar vlak achter aan (212.300). Kinderen van 10 jaar en ouder vormen een kleinere groep (92.900). Bron, CBS. AZW: Aantal kinderen met kinderopvang, leeftijd en type, 2015-2023

¹⁰ Gebruik Kinderopvangtoeslag naar verzamelinkomen: tot 130% WML; 76.000 kinderen; 130% WML tot 1 ½ keer modaal 129.000 kinderen; 1 ½ keer tot 3x modaal 501.000 kinderen; 3x modaal en hoger 207.000 kinderen. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2025/09/16/xv-sociale-zaken-en-werkgelegenheid-rijksbegroting-2026>: betreft realisatie 2024 Bij voorschoolse educatie en peuteropvang ligt dit anders.

¹¹ *The role of after-school programs in supporting social and emotional learning: A synthesis of systematic reviews*, Jilink L. 2025, Universiteit Utrecht. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666374025001104?via%3Dihub>; Evaluating youth development programs: Progress and promise, J.L. Roth & J. Brooks-Gun (2016). *Applied Developmental Science*, 20, 188-202; The benefits of extracurricular activities for socioemotional behavior and school achievement in middle childhood: An overview of the research, Metsäpelto & Pulkkinen, (2014), *Journal for Educational Research Online*, 6, 10-33

¹² Zie onder meer: *Onderwijs maakt het verschil, kansengelijkheid in het Nederlandse onderwijs*, Louise Elffers, Walburgers, 2022

¹³ Position paper P. Leseman, t.b.v. het rondetafelgesprek met de commissie SZW van de Tweede Kamer d.d. 22 november 2018:

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2018A04466

¹⁴ <https://vng.nl/nieuws/samenwerkingsgids-een-stevige-pedagogische-basis> Ook het NJi publiceert veel over de pedagogische basis, zie bijvoorbeeld in de publicatie *Opgroeien doe je samen*.

¹⁵ Met de demografische ontwikkelingen in Nederland en de daarmee gepaard gaande personeelstekorten moet iedereen die wil werken of die meer uren wil werken gefaciliteerd worden. Zie ook het rapport *Gematigde Groei* van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, januari 2024, hier te vinden: <https://www.staatscommissie2050.nl/>

¹⁶ SCP, *Emancipatie in de ogen van praktisch opgeleide vrouwen*, 2025:

<https://www.scp.nl/documenten/2025/11/17/emancipatie-in-de-ogen-van-praktisch-opgeleide-vrouwen>

¹⁷ UNICEF, 2025: <https://www.unicef.nl/wat-we-doen/nieuws/2025-05-14-nederlandse-kinderen-scoren-het-hoogst-op-algemeen-welbevinden>

¹⁸ Paragraaf 2 van het Besluit kwaliteit kinderopvang omschrijft de kwaliteitseisen die voor de buitenschoolse opvang gelden.

¹⁹ *Pedagogisch kader kindcentra 4-13 jaar*, L. Schreuder, M. Boogaard, R. Fukkink en J. Hoex, Reed Business Amsterdam, 2011 https://expertisecentrumkinderopvang.nl/images/pedagogische-kaders/boek_peka_kindercentra_4-13.pdf

²⁰ *Ervaringen van kinderen in de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang Gecombineerde metingen 2017-2023*, Slot P. e.a. , LKK 2025, <https://www.monitorlkk.nl/Publicaties#:~:text=Rapport%3A%20Ervaringen%20van%20kinderen,blijkt%20ook%20uit%20eorder%20onderzoek>.

²¹ Het is belangrijk dat een medewerker sensitief is en oog heeft voor de interesses en behoeften van de kinderen, zorgt voor een positieve sfeer in de groep, kinderen uitdaagt in hun brede ontwikkeling en de interacties tussen kinderen goed begeleidt. Zie noot 20.

²² <https://www.zonmw.nl/nl/nieuws/empty-farm-fill-pedagogische-vrijplaatsen-voor-veerkrachtige-jongeren>

²³ *Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang De kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang in beeld Gecombineerde metingen 2017-2024*, Romijn B., e.a. juni 2025

<https://www.monitorlkk.nl/Publicaties#:~:text=Rapport%3A%20Ervaringen%20van%20kinderen,blijkt%20ook%20uit%20eorder%20onderzoek>.

²⁴ Zie noot 23

²⁵ Zie noot 23

-
- ²⁶ Een brede kijk op kinderopvang. ECESS conferentie, Bredeveld & Slot, 2026.
- ²⁷ Zie Micha de Winter, <https://www.sg.uu.nl/sprekers/micha-de-winter>
- ²⁸ Zie noot 19, de acht rechten zijn in 2006 opgesteld door het Landelijk Pedagogisch Platform Kinderopvang.
- ²⁹ Kantar Public, *De betekenis van bso voor ouders en kinderen. Een kwalitatief onderzoek naar de toegevoegde waarde van bso*, 2021
- ³⁰ Kantar, 2021 en Intern rapport Bink Kinderopvang
- ³¹ Zie vorige noot
- ³² Intern rapport Bink Kinderopvang
- ³³ *Chillen, skaten, gamen. Opvattingen over kwalitatief goede buitenschoolse opvang in Nederland (2021)*, Boogaard M., R. Fukink en C. Felix <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/chillen-skaten-gamen-opvattingen-over-kwalitatief-goede-buitenschoolse-opvang-in-nederland>
- ³⁴ Artikel 45 Wet op het primair onderwijs (Wpo)
- ³⁵ Ongeveer een derde (37%) van de scholen hanteert nog de traditionele schooltijden. Een kwart van de scholen heeft een continuïteitsrooster en een kwart volgt het vijf gelijke dagen model. Een klein deel werkt met een vrije vrijdagmiddag. Gegeven de impact wordt, als het goed is, vóór de invoering van het nieuwe rooster intensief overlegd met de relevante kinderopvangorganisatie. <https://www.duo-onderwijsonderzoek.nl/wp-content/uploads/2015/06/Rapportage-nieuwe-schooltijden-in-het-basisonderwijs-DUO-Onderwijsonderzoek-Advies-3-maart-2020.pdf>
- ³⁶ *Samenwerking in beeld 2 Basisscholen, kinderopvang en kindcentra: de stand van het land 2019*, Grinten M. van der, M. e.a. Oberon, <https://www.oberon.eu/media/ndff42dg/rapport-samenwerking-in-beeld-2019.pdf>
- ³⁷ *Onderzoek naar samenwerkingen tussen kinderopvang en onderwijs*, R. Groen e.a. april 2025, AEF. Zie https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2025Z14133&did=2025D32081
- ³⁸ Afstemming en samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs. Slot e.a. (verwacht 2026)
- ³⁹ <https://www.swpbook.com/boeken/124/brede-scholen-integrale-kindcentra/2747/kindcentra-fundamentele-innovatie-in-opvang-en-onderwijs> en <https://www.swpbook.com/boeken/124/brede-scholen-integrale-kindcentra/2753/goed-bestuur-voor-kindcentra>
- ⁴⁰ *Een kansrijke start voor alle kinderen Naar inclusieve en toegankelijke voorzieningen voor kinderen van 0-13 jaar* <https://www.ser.nl/nl/publicaties/kansrijke-start-kinderen>
- ⁴¹ Al in 2014 staken bestuurders uit kinderopvang, onderwijs, jeugdhulp en gemeenten de koppen bij elkaar in de beweging 'Kindcentra 2020' met als subtitel 'ontwikkel de toekomst'. Hun visie is vastgelegd en uitgewerkt in het boek 'Kindcentra 2020; een realistisch perspectief'. <https://netwerkkindcentra.nl/artikelen-en-publicaties/>
- ⁴² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/11/12/hoofdpijnen-herstelplan-kwaliteit-funderend-onderwijs>
- ⁴³ Ter illustratie: de onderwijspartijen in de onderwijsregio Haaglanden werken samen met de kinderopvang en maakten een handreiking over combinatiefuncties. De btw blijft daarbij een heet hangijzer (dat laatste geldt niet voor scholen en kinderopvang onder een koepelorganisatie). Zie: <https://onderwijsregiohaaglanden.nl/nieuws/aan-de-slag-met-de-mogelijkheden-van-combinatiefuncties/>
- ⁴⁴ *Kinderopvang en onderwijs: modellen van samenwerking en pedagogische innovatie belicht*. W. van der Werf, P. Leseman, P. Slot, SWP en Universiteit Utrecht, december 2025
- ⁴⁵ *Tijd om door te pakken van de Taskforce samenwerking onderwijs en kinderopvang*, 2017: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2017Z04071&did=2017D08417.
- ⁴⁶ *Investeren in mensen*, het Platform de Toekomst van Arbeid, 2020: <https://www.toekomstvanarbeid.nl/publicaties/investeren-in-mensen/>
- ⁴⁷ De ministeries OCW en SZW stelden samen met betrokken partijen in 2022 een handreiking op met als titel *Handreiking organiseren en financieren van gezamenlijke huisvesting kinderopvang en onderwijs*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/10/05/handreiking-organiseren-en-financieren-van-gezamenlijke-huisvesting-kinderopvang-en-onderwijs>
- ⁴⁸ Naar een lerende economie, WRR, 2013: <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2013/11/04/naar-een-lerende-economie>
- ⁴⁹ Zie noot 13. In dat paper: "het onderwijs, door de op zichzelf terecht nadruk op schoolse basisvaardigheden, mist mogelijkheden om andere talenten (creatief, sportief, technologisch, sociaal, organisatorisch, ondernemerschap) te

ontdekken en te cultiveren. Samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang, vanuit een goed – nationaal gedeeld – informeel, op meervoudige talentontwikkeling gericht curriculum, kan bijdragen aan versterking van het toekomstige menselijk kapitaal van onze samenleving.” Daar voegde hij nog aan toe dat schaduwonderwijs, en vooral dat deel dat gericht is op talentontwikkeling, ‘sociaal selectief’ is ‘maar waarschijnlijk wel belangrijk [is] voor de kansen van kinderen op succesvolle participatie in onderwijs en samenleving’

⁵⁰ Zie noot 40.

⁵¹ Voetnoot van de SER (noot 23): In de publicatie van WRR (2013) *Naar een lerende economie* wordt gewezen op het belang van nieuwe vaardigheden en meervoudige talenten, waar het traditionele onderwijs onvoldoende steun aanbiedt. Zie ook Leseman en Slot (2019) *Investeren in kinderen 0-12 jaar*, bevindingen uit de wetenschap. Leseman e.a. (2021) *Toekomst van de kinderopvang in het pedagogische-educatieve ecosysteem van kinderen en jeugdigen: een verkenning*.

⁵² Zie noot 11.

⁵³ Zie bso pilots gemeente Den Haag, bijvoorbeeld bij kinderopvang 2Samen Meer informatie is te vinden:

<https://www.2samen.nl/verhaal/dit-is-de-leukste-dag-van-mijn-leven/>

⁵⁴ *De pedagogische waarde van vrijetijdsorganisaties. Een literatuuronderzoek naar wat de georganiseerde vrije tijd pedagogisch waardevol maakt*, M. van Voorst van Beest, N.Ji. Het Nederlands Jeugdinstituut trekt deze conclusie: “In vrijetijdsorganisaties worden kinderen meestal ontvangen in een verwelkomende, veilige, bij hen passende omgeving. Daar kunnen zij vrienden maken, nieuwe dingen leren, oefenen met zelfstandigheid. Ze worden voorbereid op de samenleving en ontwikkelen er hun identiteit. Voor opgroeien en opvoeden hebben kinderen en hun ouders een sterke pedagogische basis nodig. Dat betekent dat de sociale relaties en de fysieke en online omgevingen waar zij zich in bewegen hen stimuleren en ondersteunen. Vrijetijdsorganisaties bieden dergelijke stimulering en ondersteuning. Dat maakt het vrijetijdsdomein zo ontzettend waardevol voor gezond, veilig en kansrijk opgroeien.”

<https://www.nji.nl/uploads/2023-01/De-pedagogische-waarde-van-vrijetijdsorganisaties.pdf>

⁵⁵ Zie noot 29.

⁵⁶ <https://www.nji.nl/pedagogische-basis/positieve-ontwikkeling>

⁵⁷ *Het loslaten van de arbeidseis, de budgettaire effecten van het gedeeltelijk loslaten van de arbeidseis in de kinderopvang*, Spaaij L. en R. van Eijkel, SEO, 2025 <https://www.maatschappelijkekinderopvang.nl/nieuws/seo-onderzoek-gratis-kinderopvang-voor-alle-kinderen-blijkt-betaalbaar/>

⁵⁸ Zie memorie van toelichting op wetsvoorstel nieuwe financiering kinderopvang. Hier te vinden:

<https://internetconsultatie.nl/wetfinancieringkinderopvang/bl>

⁵⁹ Kinderopvangraad, d.d. 4 november 2025, zie: <https://kinderopvangraad.nl/adviezen/>

⁶⁰ Zie noot 45.

⁶¹ Zie noot 57.

Over de Kinderopvangraad

De Kinderopvangraad is in april 2024 opgericht en is een onafhankelijk, breed samengesteld, adviesorgaan met wortels in de praktijk, de wetenschap en het beleid. De Kinderopvangraad richt zich op erkenning, herkenning en borging van de waarde van kinderopvang voor álle kinderen van nul tot dertien jaar – kwalitatief hoogstaande en toegankelijke kinderopvang voor álle kinderen. Dat is van groot belang voor onze samenleving.



Kinderopvangraad
info@kinderopvangraad.nl

www.kinderopvangraad.nl